

A falu terhei és gazdálkodása

A Wattayak 1714-ben telepítették be Csömört, valószínűleg már tavasszal megérkeztek a lakosok, mert ebben az évben már ültettek is a nyomásokra még fel sem osztott határban. Az 1715-ös évben már 48,5 pozsonyi mérő szántófölddel és 16 kaszás réttel rendelkeztek.

Az 1720-as összeírás szerint 124,5 pozsonyi szántójuk és 76,5 kaszás réjük volt. Ezen felül 11 kapás szőlőt is ültettek már, amelyiket az összeíró először beírt a rovatba, majd kihúzott, mert még nem is volt a szőlő egy éves.

Az 1728-as összeírás tanúsága szerint Csömörön 342 pozsonyi, Szentmihály pusztán 382,5 pozsonyi szántójuk, Csömörön 36,75 szekér, a pusztán 43,75 szekér szénát termő réjük volt. Ezekből az adatokból rögtön kitűnik Szentmihály puszta rendkívüli fontossága a csömöriek számára.

Az 1720-1728 közötti években rengeteg szőlőt ültettek. Saját szőlőjük, ami nem a jobbágytelek tartozéka, 109,5 kapás, telekhez tartozó 19 kapás volt. Az utóbbiból 8 kapás már rendszeren termő, 1 kapás hároméves, 4 kapás másfél éves és 6 kapás egyéves volt.

A szántókat kétnyomásban művelték 1720-tól, vagyis kettéosztották, az egyikbe vetettek, a másikat pihentették, az elvetett mag a két és félszeresét termette.

Urbáriumuk nem volt ebben az időben. Az új földesúrral, Grassalkovich Antallal 1731. szept. 29-én kötöttek szerződést (contractus), mely életüket egészen 1754-ig változatlanul szabályozta. Ekkor az a kedvezőtlen változás állt be, hogy a csíktarcsaiak Szentmihály puszta bérletére 50 forintra többet ígértek a csömöriektől és ezzel egy évre megszerezték Grassalkovich Antal földesúrtól a puszta felét.

A csömöriek ezt a helyzetet „nem szenvedhetvén” a puszta bérletére (árendájára) és Csömörtől a cenzusra 1755-ben felajánlottak 200 forintot, melynek fejében visszaszerezték Szentmihály puszta egészét. Ez az állapot 1763-ig tartott, amikor a földesúr szétválasztotta a puszta bérleti díját és a földesúrnak jobbágy családonként járó cenzust. Az 1763-as évtől kezdve a puszta bérleti díja 400 forint, a cenzus pedig Csömör után 100 forint lett.

A csömöri határban urasági szőlőhely (promontorium) is volt, melyet az 1731. évi szerződés értelmében harmadrésben a jobbágyok műveltek, de ezt a kötelességüket 1759-ben 60 forintért megváltották, mivel az urasági szőlő művelése éppen a leghasznosabb időben szőlította el a jobbágyokat saját szőlőjükből. Azután az urasági szőlőket napszámosként kapálták a csömöriek, illetve a környékbeliek.

A szőlőhegy minden csömöri gazdának, sőt zsellérnek is volt szőlője, mely jó időjárás esetén bőségesen termett, ugyannyira, hogy már a XVIII. század közepén a csömöri bor jó hírnévnek örvendett. A község évente fél évig bérelte az urasági kocsmát, melynek jövedelmét „köz szükségükre” fordították, ami azt jelenti, hogy a községbírói szervezet működésére használták fel a befolyt összeget.

Az 1731. évi szerződés szerint a csömöriek kötelesek voltak adni „az uraság konyhájára” évente 64 icce vajat, 500 tojást, 300 tyúkot, 12 ludat. A szerződés szerint évente egy borjúval is tartoztak, de ezt nem teljesítették egészen 1769-ig meg nem jelölt okból.

Még 1768-ban is csak két vetőre osztották szántóföldjeiket, melyekbe őszt és tavaszt is vetettek. A fő termés ekkor még a búza és a rozs volt, valamint kevés zab. Káposztások, kukoricaföldek, kenderföldek, rétek egészítették ki a szántóföldjeiket. Sarjút, azaz másodnövési fűvet, nem tudtak kaszálni sem Csömörön, sem Szentmihályon, pedig az utóbbinak a földje jobb volt.

A Grassalkovich-majorságnak Csömörön 6 tábla földje volt, melyből 3 tálát kötelesek voltak megművelni robotban. Ezen felül Kakucs pusztán a réteket kötelesek voltak kaszálni, gyűjteni a szénát és kazlani. Amit minden jobbágyközség sérelmezett, az az volt, hogy a napi vagy többnapos járásra lévő robot-helyre menés idejét nem számították be a robotba. Ugyis fölösleges lett volna, hiszen a csömöriek is azt vallották 1769-ben, hogy a robotnapok száma előre nincs megszabva.

A „heti soros” robotot a „várban” végezték, mely nevezés a gödöllői Grassalkovich-kastélyt jelenti. Ennek építésén, a sörházban, a téglá és mészégetőben szekeres robotot végeztek, a gyalog robotosok pedig, akiknek igásállatuk nem volt, a kertek gondozásában és erdei, illetve tűzifa vágásban vettek részt. Ennek a helye a kerepesi erdő volt általában.

Hosszú fuvarra Szolnokra szokta járni a csömöriek szekereikkel. A Kárpátaljáról a Tiszán érkező fenyőrönk, illetve zsindegy kirakása a szárazföldre Szolnokon ment végbe. A Grassalkovich-uradalom által megvásárolt töméntelen fenyőfa innen áradt szét az uradalomba a jobbágyok hosszú fuvarnak nevezett robotmunkája révén.

Az 1768-as vallomás során megjegyezték, hogy 1738-ban a pestisben a lakosságnak csak alig egyharmada maradt meg, és azután

Grassalkovichnak úrja telepítenie kellett a pusztán hagyott telkekre. Ennek ellenére jelentős fejlődés tapasztalható 1760-ig.

Csömör népe 1760-ban az alábbi adatokkal jellemezhető: 3 előjáró, 3 taksafizető (1 mézárós, 1 kovács, 1 kocsmáros), 62 jobbágy, 7 zsellér (közte 1 takács) és 1 cigány. Birtokukban van 152 igásökör, 114 hámos ló, 177 fejős- és 2 meddő tehén, 50 gulyamarha, 1 ménesbeli ló, 244 fejős juh, 64 sertés, 9 köpü méh, 1577 pozsonyi mérő őszi gabona, 370 mérő árpa, 378 mérő zab, 137 akó bor. Egy családfőre átlagosan 2,4 igásökröt, 4,1 vonóállatot, 7,4 számosállatot és 21,9 pozsonyi mérő kenyérgabonát lehetett számítani.

A XVIII. század első felében telepített Óhegy promontórium után 1826-ban ösztötte ki és engedélyezte a Grassalkovich-uradalom az Újhelyen a szőlő telepítését. Az Óhegy és Újhegy szőlői tulajdonképpen két párhuzamos dombosoron helyezkedtek el. Az Újhegy szőlők az 1826-os megállapodás szerint 10 esztendeig dézsmamentesek voltak, csak 1836-tól kezdve kellett 3 ezüst forintot fizetni dézsmaváltság fejében egy 800 négyszögöles szőlő után számolva.

A szőlők leírását 1851-ből ismerjük. „A szőlőhegy alkotó része alól kemény fazekas agyag, kavics, fekete földdel keverve. Bora, ha több esztendőig áll, igen kedves ízt, és zamatot fejt ki, s sokat hasonlít a somlaihoz, pedig még sokkal jobb lehetne, ha a számtalan gyümölcsfa a fűrtök megérését tetemesen nem akadályoztatná.”

Egy 1837-ben készült kimutatásból bontakozik ki Csömörön az urasági és a jobbágyföld aránya, valamint a jövedelmek és forrásai. Csömör határa általában homokos. Majorsági föld összesen 1151 hold, ebből 967 hold még mindig kétnyomásban műveltetik, a többi, azaz 184 hold kukoricaföld feles dézsmáért a jobbágyok kezén van. Ez utóbbi azt jelenti, hogy termés dézsmája 10%, annak a fele 5% ennyi jár annak az úrbéresnek, aki megműveli.

A majorsági földek között a rét 88,5 hold nagyságú, jó szénát terem és majorsági cselédséggel műveltetik. A majorsági szőlő 36,125 hold, elsősorban jó fehérbort terem, megfelelő présház áll mellette. Erdő az egész határban nincsen.

A királyi (földesúri) haszonvételek közül kiemelkedik a Vendégfogadó a pálinkafőző házzal együtt, melynek évi bérlete 2000 forint, a mézárszék és a hozzátartozó földek éves bérlete 503 forint.

Úrbéres, azaz jobbágytelek Csömörön 36 volt, melyért összesen 5172 gyalogos robotnapot kellett teljesítenie a községnek és 530 forintot fizetnie.

A dézsmaköteles szőlők egyik része, 653 „fertály” után a dézsmát pénzben megváltják, egyenként 7 forint 30 krajcárért. Az Őreg hegyi szőlőkből azonban a dézsmát természetben kell kiadniuk a csömörieknek.

A majorsági tömbön kívül néhány kisebb földdarabot a zselléreknek szokott kiadni az ispánság, minden egyes esetben szerződésben rögzített ellenszolgáltatásért.

Az egyébként terjedelmes legelő a földesúr és a jobbágyok állatai számára közös használatban volt.